

*Катарина Терзић**

*Др Катарина Штрбац, потпуковник***

Самоубилачки тероризам се не користи за остварење религијских циљева, али религија може да послужи као средство за његово оправдање или за регрутовање актера. Такав тероризам је политичке природе, а његов примарни циљ је остварење националистичких интереса. Самоубилачки тероризам је увек последње средство које се примењује у борби против надмоћнијег непријатеља, јер је самоубиство савршено оружје из више разлога: терориста самоубица сам одређује време напада, а план напада је поједностављен и због чињенице да нема потребе за планирањем бекства након извођења напада. У таквом нападу човек је паметно оружје и напад је под његовом контролом све до тренутка извођења. Будући да извршилац умире у тренутку извршавања задатка, не постоји ни опасност од давања обавештајних података и разоткривања мреже организације и њених лидера.

Кључне речи: самоубилачки тероризам, самоубиство, рационално самоубиство, фаталистичко самоубиство, алтруистичко самоубиство, терористичка организација, терориста самоубица.

Увод

Последње деценије 20. и почетак 21. века обележили су терористички напади, који нису заобишли ниједан континент, с огромним бројем жртава. Терористичке организације, суочене са напретком науке и технологије коју примењују снаге безбедности развијених земаља у свету, приморане су да се окрену новој тактици. И док су сви други облици тероризма у опадању, самоубилачки тероризам је све чешћа појава. Савремени свет је данас суочен са феноменом аутодеструкције у функцији постизања политичких циљева. Глобализација и научно-технолошки развој човечанства, којима су после завршетка „хладног рата“ наговештавани мир и благостање у свету, произвели су сасвим супротне појаве. Да би се објаснила појава самоубилачког тероризма и спремност појединца да уништи свој живот због онога што сматра вишим

* Аутор је запослен у Министарству одбране Републике Србије.

** Аутор је запослен у Министарству одбране Републике Србије.

циљем потребно је размотрити све аспекте савременог друштва: политички, културни, религијски, економски, али се не смеју занемарити ни достигнућа у психијатрији и социологији. Иако је основна сврха сваког облика тероризма остварење политичких циљева, та појава не може да се објасни само кроз призму политичких наука, иако је у савременој политичкој теорији оквалификована као политички феномен.

Светска јавност је постала свесна разорне моћи самоубилачког тероризма тек 11. септембра 2001, када су изведени самоубилачки терористички напади на Светски трговински центар у Њујорку и Пентагон у Вашингтону. Ти напади су доказали да је сваки човек потенцијална жртва а нападом 11. марта 2004. у Мадриду је то и потврђено. Био је то на старом континенту терористички акт са највише жртава после обарања авиона Пан Ам 103, 1988. године. Мета напада 11. септембра у Америци, 11. марта у Мадриду и 7. јула у Лондону били су обични људи, који су постали жртве само зато што су се нашли на погрешном месту у погрешно време. Истовремено, напади који су изведени у Сједињеним Државама показали су и да не постоји ефикасан систем борбе против људи спремних да дају свој живот због оног што сматрају вишим циљевима, а њихово жртвовање се показало као изузетно смртоносно оружје.

Чин самоубиства или генерално, аутодеструкција у функцији постизања политичких циљева познати су вековима, па ипак у савременом друштву изазивају чуђење и згражање. У прошлом веку ту тактику су вратили на политичку сцену припадници Црвених бригада и ИРА, који су штрајком глађу покушали да приморају своје владе на политичке уступке. Лош бруталнију тактику користили су припадници Хезболаха, који су и успели да ослободе своју земљу захваљујући извођењу самоубилачких напада. Индијски премијер Ганди убијен је 1991. године у самоубилачком нападу који су организовали „Тамилски тигрови“.

Самоубиство

Човек је једино живо биће које је у стању да само себи намерно оконча живот и не постоји ни једна друштвена, културна или религијска група која није имуна на самоубиство.¹ Истина, постоје приче о шкорпији која, опкољена ватром, сама себе убада отровном бодљом да би избегла страшну смрт, о крду газела које, када их прогони лав, заједно скачу у амбис итд., али све то није научно доказано а и мало је вероватно да код животиња, поготову код нижих врста, постоји иоле уобличена свест о сопственом настајању, постојању и престанку.²

¹ *Sociology Basics*, Magill's Choice, Salem Press, INC, Pasadena, California, Hackensack, New Jersey, 2000, p. 521.

² Проф. др сци. Борислав Капамаџија, проф. др сци. Мирослав Шовљански, проф. др сци. Миклош Биро, *Основи медицинске суицидологије*, „Медицинска књига“, Београд – Загреб, 1990, стр. 1.

У самоубиствима, свесно или несвесно преовлађују агресија и импулс за деструкцијом.³ У сваком суицидалном акту постоји ауто-агресија – деструкција, али и апел – функција:⁴ самоубица се обраћа околини протестујући због својих проблема. У савременом свету се више не поставља питање „зашто је неко хтео да умре“, већ „шта је тиме хтео да постигне“.⁵

У стручној литератури се могу наћи схватања да суицидални мотиви постоје „када се смрт чини пожељнијом од живота“.⁶ То је, између осталог, и херојска смрт која је описана у многим културама. Тако је самоубиство нормалан чин ако се изводи ради остварења виших циљева и идеала (отаџбина),⁷ али се, при том, не смеју занемарити културне норме као важна детерминанта за појаву насиља уопште.

Самоубиство је у првим уџбеницима психијатрије третирано као симптом менталне болести. Међутим, постоје неспоразуми око дефинисања самоубиства: једна група аутора сматра да је самоубиство свесно и намерно уништење сопственог живота, док други не инсистирају на свесности тог чина.⁸ Самоубиство се односи на смрт која је резултат намерног покушаја особе да оконча свој живот⁹ и јавља се у свим земљама и међу свим народима, али се различито тумачи – као ужас, грех, криминални чин, чин највишег жртвовања или културни захтев.¹⁰ Дефинише се као чин са фаталним исходом, односно, као чин који особа намерно иницира и спроводи, свесна фаталног исхода или очекујући фатални исход.¹¹ Три елемента су значајна за појам самоубиства: свесност поступка и његових последица, намера да се поступак изведе и изазове резултат поступка и поступак хотимичног уништења сопственог живота.¹² Међутим, самоубилачке радње се не могу сврстати под вољне радње јер често имају карактер импулсивних радњи и афективних радњи, а понекад имају и обележја „кратког споја“.¹³

Према Емилу Диркему француском социологу, суицид је резултат поремећене социјалне равнотеже и нарушених односа између индивидуе и социјалних институција.¹⁴ Он самоубиство дефинише као

³ Исто, стр. 44.

⁴ Исто, стр. 45.

⁵ Исто, стр. 9.

⁶ Проф. др Јован Букелић, *Социјална психијатрија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2000, стр. 310.

⁷ Исто, стр. 91.

⁸ Исто, стр. 91.

⁹ *Sociology Basics*, исто, стр. 521.

¹⁰ Исто, стр. 522

¹¹ Michael Gelder, Richard Mayou, Philip Cowen, *Shorter Oxford Textbook of Psychiatry*, Oxford University Press, 2001, p. 507.

¹² Др Милован Миловановић, *Судска медицина*, „Медицинска књига“, Београд – Загреб, 1965, стр. 353.

¹³ Проф. др сци. Борислав Капамаџија, проф. др сци. Мирослав Шовљански, проф. др сци. Миклош Биро, исто, стр. 15.

¹⁴ Исто, стр. 21

„све случајеве смрти који су директна или индиректна последица позитивног или негативног чина саме жртве која зна каква ће последица тим чином настати“.¹⁵ Диркем је у својој студији о повезаности социјалних фактора и самоубиства тврдио да низ социјалних фактора утиче на стопу самоубиства: стопа самоубиства је била нижа у време ратова и револуција, а повећавала се током периода економског напретка или економске депресије.¹⁶

Диркем дели самоубиства на егоистичка, алтруистичка, аномичка и фаталистичка самоубиства.¹⁷ Егоистичко самоубиство је последица претеране индивидуализације или недовољне друштвене интеграције личности (апатија),¹⁸ и резултат је губитка социјалног интереса. То су најчешће самоубиства физички или ментално оболелих особа.¹⁹ Алтруистичко самоубиство је последица недовољне индивидуализације (маргинални људи)²⁰ и ексцесивног алтруизма, уз осећање дужности и части.²¹ Према Диркему, на супрот егоистичном самоубиству, чији су мотиви индивидуални, алтруистичко самоубиство се изводи с намером да се служи колективу.²² Као резултат интегрисаности у групу која слави самоубиство, појединац ће предузети било који корак ка испуњењу циља групе, при чему су његови лични интереси у другом плану. У оквиру алтруистичког самоубиства Диркем разликује три категорије: обавезујуће, опционо и акутно алтруистичко самоубиство.²³ До аномичких самоубиства долази у случајевима привремених или наглих друштвених промена (као што су друштвене катаклизме или промена колективног реда) које су праћене конфузијом и дезоријентацијом.²⁴ Фаталистичким самоубилачким чином реагује се на изненадно и прејакo ограничење, као што су примери ропства или ступање у брак младих особа.²⁵ Та врста самоубиства је повезана са окружењем у којем су појединац или друштвена категорија којој он припада под непрестаном опресијом, што води ка осећању очаја и веровању да у будућности не постоји могућност да се нешто поправи.²⁶ Алтруистичка и фаталистичка самоубиства су чешћа у традиционалним срединама која пролазе кроз политичку, друштвену и економску трансформацију.²⁷ Наравно, таква Диркемова подела је социолошки условљена. Према хришћанском учењу, на пример,

¹⁵ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 310.

¹⁶ Michael Gelder, Richard Mayou, Philip Cowen, *исто*, стр. 511.

¹⁷ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 315.

¹⁸ *Исто*.

¹⁹ Проф. др сци. Борислав Капамација ..., *исто*, стр. 21.

²⁰ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 315.

²¹ Проф. др сци. Борислав Капамација ..., *исто*, стр. 21.

²² Ami Pedahzur, *Suicide Terrorism*, Polity Press, Malden, USA, 2005, p. 6.

²³ *Исто*, стр. 6.

²⁴ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 315.

²⁵ *Исто*.

²⁶ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 7.

²⁷ *Исто*, стр. 7.

Христово саможртвовање је прототип алтруистичког самоубиства (за добробит човечанства), или тзв. утилитаристичког самоубиства. Верницима је забрањено да опонашају Христа.²⁸

Приликом испитивања повезаности различитих друштвених демографских фактора и самоубилачког ризика мора се узети у обзир чињеница да односи који важе у једној националној или културној групи не морају да важе и за друге групе.²⁹ У време ратова или религијских сукоба нека самоубиства могу да буду схваћена као чин највишег жртвовања.³⁰ Међутим, самоубиство врше и нормалне и душевно поремећене личности.³¹ Иако самоубиству чешће прибегавају душевни болесници, оно није ретко ни међу тзв. нормалним особама,³² при чему „нормалност“ треба посматрати у сложеној међуигри биолошких, психолошких и друштвено-културних чинилаца. Друштвене структуре, обичаји, морал и социокултурно наслеђе одређују оно што у одговарајућем тренутку сматрамо абнормалним и патолошким, па је тако и нормалност вишезначајан појам којим су обухваћени органски, психолошки и социјални фактори.³³

Самоубиство кроз историју

На самоубиство се кроз историју различито гледало. То је једини људски чин који је истовремено сматран срамним, асоцијалним, а опет и високоетичким чином, мада самоубиство често може да има и осветнички карактер. У самоубиству треба тражити последњи, очајнички крик особе да оствари дијалог са светом (са околином).³⁴ Оно је самоиницијативни, намерни чин који је усмерен ка и који резултира окончањем живота особе.³⁵

У култури старих Грка самоубиство није било слављено, али је толерисано као акт избора појединца, тако да је Платон сматрао самоубиство неетичким чином, док је „Сенека чин самоубиства сматрао највишим изразом човекове слободе“.³⁶ Аристотел је сматрао да самоубиство има негативан утицај на заједницу и из тог разлога га је одбацивао, сматрајући да људски живот није власништво само појединца него да припада и заједници. Из истог разлога и данашње друштво и црква одбацују и критикују самоубиство – сматра се да има лош и заразан утицај на заједницу.

²⁸ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 309.

²⁹ *Sociology Basics*, исто, стр. 524.

³⁰ *Исто*, стр. 523.

³¹ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 91.

³² *Исто*, стр. 312.

³³ *Исто*, стр. 102.

³⁴ *Исто*, стр. 312.

³⁵ *Sociology Basics*, исто, стр. 522.

³⁶ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 308.

Самоубилачки акт је у старом Риму доведен до својеврне морбидне апотезе.³⁷ Филозоф Плинус је сматрао да је самоубиство привилегија која припада само човеку и да га уздиже чак и изнад богова – јер они не могу да се убију!³⁸ Стоици су заговарали самоубиство. Зенон и Клеант су се убили. Сенека је то учинио кад га је Нерон осудио на смрт.³⁹ Спиноза у *Етици* каже: „Ниједна врлина није преча од напора за самоодржањем. Самоубице су немоћне духом и побеђене од спољашњих узрока“.⁴⁰ Став према животу који су имали Римљани утицао је на формирање идеологије донатиста, секте ранохришћана који су заговарали што бржи прелазак у загробни живот, па су се масовно бацали у провалије. Црквени оци, на челу са св. Аугустином, увидевши недореченост теолошких догми које су погодиле формирању дереистичких идеја о реинкарнацији и које су претиле да цркву лише њених следбеника, оштро су реаговали: самоубиство је проглашено богомрским делом, чином којим се појединац дрзнуо да преузме бојну функцију и због чега је морао да буде екскомунициран.⁴¹

У старом Египту, за време Клеопатрине владавине (која је и сама завршила свој бурни живот самоубиством), самоубиство не само да је толерисано него су одржавана и посебна предавања о самоубијању и одговарајућим самоубилачким средствима и техникама.⁴² Колективном самоубиству 73. године прибегли су и бранитељи хебрејске тврђаве Масаде да не би пали у руке Римљанима. Тада је 960 Јевреја скочило са зидова тврђаве заједно са женама и децом.

Самоубиство се, дакле, различито схвата и прихвата у различитим групама, културама и религијама. Тако је, на пример, број пријављених самоубистава у исламским земљама веома мали⁴³ јер се у тим земљама самоубиство званично осуђује.⁴⁴ Јеврејска и хришћанска религија такође осуђују самоубиство.⁴⁵ Међутим, у одређеним околностима самоубиство може да буде схваћено и као културни захтев.⁴⁶ У Јапану, на пример, самоубиство је прихватљив чин.⁴⁷ Све до почетка 20. века казна за неуспех или срамоћење породице могла је да буде захтев за извршење харикирија.⁴⁸ Харикири се у Јапану сматра часним, а самоубиство вешањем – срамним чином. Јапанци тврде да због велике разлике у култури Европљани нису у стању да у потпуно-

³⁷ Проф. др сци. Борислав Капамација, ..., *исто*, стр. 8.

³⁸ *Исто*.

³⁹ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 308.

⁴⁰ *Исто*, стр. 309.

⁴¹ Проф. др сци. Борислав Капамација, ..., *исто*, стр. 18.

⁴² *Исто*.

⁴³ Michael Gelder, ..., *исто*, стр. 509.

⁴⁴ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 309.

⁴⁵ *Исто*.

⁴⁶ *Sociology Basics*, *исто*, стр. 521.

⁴⁷ Проф. др Јован Букелић, *исто*, стр. 309.

⁴⁸ *Sociology Basics*, *исто*, стр. 523.

сти схвате смисао харикирија. У Индији се и даље практикује, у забаченим селима, илегални хинду ритуал Сута под којим се подразумева „добровољно саможртвовање удовице након смрти њеног супруга“.⁴⁹ У аустроугарској војсци, на пример, покушај самоубиства војника третиран је као дезертерство, али је за официра самоубиство представљало чин части.

Рационално самоубиство

У средишту интересовања данашње суицидологије, па и науке о безбедности и политичких наука, управо је непсихотична група суицидената. Тако Дубитшер наводи следећу поделу самоубистава: 1) херојско самоубиство (то су случајеви политичара и војника који су се убијали због части или устаљених обичаја), 2) религиозно самоубиство (разне секте), 3) самоубиство као жртвовање, 4) самоубиство да би се породици прибавило осигурање, 5) самоубиство из осећаја части итд.⁵⁰ Посебну врсту рационалног самоубиства чине „херојска самоубиства“. Војник који својим телом покрије гранату да његови саборци не би били повређени у експлозији или возач који умре пошто његов камион напуњен експлозивом удари у капију касарне америчких маринаца у својим друштвеним групама уживају највеће поштовање,⁵¹ док су ритуална самоубиства, на пример, чешћа у сектама, под снажним утицајем индуктора, због реинкарнације и веровања да их „горе, на оном свету“ очекује „срећнији живот“.⁵² Таква самоубиства су бројна у људској историји и, иако на први поглед изгледају нерационално, у потпуности су рационална и нису предмет ни психијатрије ни медицине. У таква самоубиства спадају и самоубиства из части, условљена чврстом уклопљеношћу у средину и њене обичаје, односно у морално-етичке кодексе.⁵³ У ту групу самоубистава спадају јапански сепуку, жртвовање Грка у борби у Термопилима, (у којој су сви изгинули бранећи домовину од Персијанаца), пољски војници који су 1939. године у тврђави Вестерплате изгинули до последњег у борби против Немаца, поручници бојног брода Спасић и Машера који су се 1941. године у Боки Которској „дигли у ваздух“ заједно са бродом да не би пали у руке Немцима итд., али и немачки официр Рендл, коме је на послужавнику донет пиштољ којим је извршио самоубиство.

Дана 3. априла 1942. један трагичан догађај потресао је мађарски политички живот: убио се премијер мађарске владе гроф Пал Телеки,⁵⁴ који је био један од најистакнутијих политичара Мађарске изме-

⁴⁹ Исто.

⁵⁰ Проф. др сци. Борислав Капамација, ..., исто, стр. 30.

⁵¹ *Sociology Basics*, исто, стр. 523.

⁵² Проф. др Јован Букелић, исто, стр. 316.

⁵³ Проф. др сци. Борислав Капамација ..., исто, стр. 117.

⁵⁴ Проф. др Јован Букелић, исто, стр. 309.

ђу два светска рата. Први пут је био председник владе 1920–1921. године, а други пут је изабран 1939. године. Желео је да Мађарску држи даље од немачког утицаја, прокламовао је политику „оружане неутралности“, и са Југославијом је потписао Уговор о вечном пријатељству. Након све агресивнијих наступа немачког фашизма, Мађарска, са Хортијем на челу, није одолела и постала је немачки савезник. Премијер Телеки се томе одупирао, јер је желео, сходно свом убеђењу да земља остане по страни и да мађарска војска не окупира део Југославије. Када је видео да су његова настојања узалудна и да не може спречити припајање земље сили Осовине, „из осећања части и поштења“ како је написао у опроштајном писму гувернеру Хортију, извршио је самоубиство. Његов чин је остао запамћен у мађарској историји као дело које је морао учинити да би сачувао част и лична уверења. Постао је пример суицида који се не осуђује, већ се, напротив, сматра достојанственим чином.⁵⁵

Након што је Пољска, заједно са земљама Варшавског пакта, извела агресију на Чехословачку у августу 1968, адвокат Ричард Сивижек је у знак протеста извршио самоспаљивање. Само пар месеци након њега, у знак протеста због совјетске окупације, млади студент Јан Палах се такође самоспалио. Након Палаховог самоспаљивања група младих људи је у знак протеста штрајковала глађу. Од јануара до априла исте године још 26 особа је покушало самоспаљивање, а седам је умрло од последица тог чина. На двадесетогодишњицу Палахове смрти, 1989. године, одржана је Палахова недеља. У ствари, биле су то антикомунистичке демонстрације. Само једанаест месеци касније у Чехословачкој је дошло до тзв. плишане револуције, а Палаху је испред Националног музеја подигнута меморијална плоча. Данас је у Чешкој Палах симбол борца за слободу, истину и највиши чин жртвовања који човек може да учини.

Након неколико значајних губитака које је претрпео Јапан у Другом светском рату започеле су кампање *камиказа*. То су били напади јапанских pilota који су се намерно својим авионима обрушава-ли на савезничке бродове. Од 1944. године до краја Другог светског рата жртвовано је више од 2.500 јапанских pilota, али су успели да потопе преко 80 савезничких бродова, што је износило 80 одсто штете коју су америчке снаге претрпеле у Пацифику.

Од штрајка глађу Иранске републиканске партије и Црвених бригада до бомбаша самоубица

Крајем 19. века у неколико наврата био је прекинут живот терориста у терористичким акцијама које су изводили. То се догодило са припадницима руског анархистичког покрета „Народна воља“, а не-

⁵⁵ Исто.

колико година касније и припадници ИРА погинули су случајно док су склапали бомбе.

У 19. веку, када је пронађен, употреба динамита постала је веома популарна међу терористима. Руски радикали су, да би успешно извели напад, прилазили жртви веома близу, доводећи се свесно у животну опасност. Чак и у случају када би преживели, терористи су одбијали милосрђе и бивали су погубљени. Смрт ради остварења циљева високо је цењена вера, извор легитимности циља и ослонац за будуће регруте.⁵⁶ Али, таква стратегија није имала дуг век јер се руски режим успешно обрачунао са покретом „Народна воља“, још пре руске револуције. Највећи успех „Народна воља“ је постигла 1881. године, када је извела атентат на цара Александра II који је довео и до уништавања групе. Бомбаш који је убио цара у том атентату истовремено је убио и себе. Након тога, тајна полиција је кренула у обрачун са „Народном вољом“ и годину дана после атентата само је једна чланица групе остала на слободи, али је и она ухапшена 1883. године. Група је имала утицај на револуционаре и организације, и послужила је као инспирација групи радикала у Лондону да сазову конференцију анархиста на којој је закључено да треба основати „анархистичку интернационалу“ („црна интернационала“). Иако та идеја није уродила плодом, била је довољна да се створи мит о глобалним револуционарним претензијама,⁵⁷ а нагласак у покрету је био на индивидуалним операцијама које су изводиле мале ћелије. Тако су од 1878. године до друге деценије 20. века анархисти покушали атентате на бројне државнике, али су имали мали утицај на домаћу и међународну јавност.⁵⁸ Вероватно је њихов највећи значај у томе што су успели да шире упутства и литературу о насиљу много пре појаве савремених средстава комуникације.

Многи припадници Иргуна и Стерн банде који су се борили за оснивање независне државе Израел убијени су у покушајима напада на британске мете или непосредно после хапшења. Бројни припадници Националног фронта за ослобођење (*FLN*) који су се борили за независност Алжира и левичарских терористичких група које су се појавиле током шездесетих и седамдесетих година прошлог века, као што су Црвене бригаде у Италији, Црвена армија у Јапану и Популарни фронт за ослобођење Палестине, били су убијени пошто су свесно ушли у сукоб са државама које су експлицитно одбиле све њихове преговоре и уступке и определиле се за обрачун с терористима.

Крајем шездесетих година 20. века, након неуспеле кампање за грађанска права, појавио се ирски тероризам на северу Европе. Исто-

⁵⁶ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks*, Audrez Kurth Cronin, August 28, 2003, Congressional Research Service, The Library of Congress www.fas.org/irp/crs/RL32058.pdf.

⁵⁷ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, New York, 1998, p. 19.

⁵⁸ Исто, стр. 20.

времено, на југу се појавио баскијски тероризам, чији је циљ добијање независности од Шпаније. Упоредно с националистичким тероризмом, Европа је била сведок настанка идеолошког тероризма, како левичарског, тако и десничарског. Комбинација социјалног незадовољства и младалачког идеализма, инспирисана антиимперијализмом, неједнаким економским развојем, надасве, побуном против америчког рата у Вијетнаму, довела је до процвата идеолошког тероризма у Европи. Њиме је захваћена Немачка (протести против рата у Вијетнаму), а потом се прелио у Француску, Белгију и Италију.⁵⁹

Припадници Бадер-Мајнхоф (*Baader Meinhof*) банде или, како су се касније називали – Црвених бригада (RAF), од почетка своје кампање у Немачкој, тј. од 1968. године, убили су преко 200 људи. Након серије злочина почињених 1972. године, већина припадника организације била је ухапшена. Холгер Мејнс, један од ухапшених припадника те групе, изгладнео је до смрти у једном од штрајкова глађу које су иницирали лидери групе са тежњом да их Влада третира као политичке затворенике. Урлике Мајнхоф, лидер немачке фракције Црвених бригада, извршила је самоубиство вешањем у затвору 1976. године. Њене колеге, које је предводио Бадер Мајнхоф, такође су себи одузели живот када је постало јасно да неће бити пуштени из затвора након неуспеле отмице Луфтханзиног авиона 1977. године. Међутим, до данас није разјашњено како су у хелије успели да унесу оружје којим су извршили самоубиства.

Десет припадника Ирске националне ослободилачке армије (*Irish National Liberation Army – INLA*) и Привремене ИРА (*Provisional IRA – PIRA*) умрло је спором смрћу након штрајка глађу 1981. године. Пошто су британске власти одбиле да организацију третирају као политичку, а не криминалну,⁶⁰ они су у хелијама затвора Маза у Белфасту штрајковали глађу до смрти. Штрајкови су, са мањим прекидима, трајали од октобра 1980. до октобра 1981. године. Међутим, смрт десет штрајкача у затвору и игнорантски однос Владе Маргарет Тачер према њима узбуркали су светску јавност и појачали међународни притисак на британску владу. Иако је током првог штрајка Влада Маргарет Тачер била одлучна да не преговара са терористима и да им не чини никакве уступке, смрт десет штрајкача, притисак међународне заједнице и велики публицитет и симпатије које су штрајкачи почели да побуђују у домаћој јавности принудили су Владу на одговарајуће уступке. Дошло је до великих протеста у Белфасту, па иако терористи од Владе нису добили статус политичких затворени-

⁵⁹ R. W. Jonathan, *Terrorism, An Introduction*, Wadsworth, 2003, p. 172.

⁶⁰ Влада Велике Британије укинула је специјални статус припадницима паравојних формација 1976. године, што је довело до велике кампање познате као „протест Х-блока“. То је назив дела затвора у којем су били смештени припадници ИРА, који су након укидања специјалног статуса прво одбијали да се купају и да носе затворску униформу, да би протест кулминирао 1980. године штрајком глађу.

ка, након смрти својих чланова добили су у народу статус бораца за слободу, а Шин Фејн је на изборима успео да освоји чак 10 одсто гласова. Последице штрајка глађу су показале да су републикански заговореници 1981. године приморали Владу Велике Британије, која је 1976. године укидањем „специјалног статуса“ настојала да их криминализује,⁶¹ да се наредних година посвети изналажењу политичког решења за ирско питање. Велики апсурд је чињеница да је, у ствари, Влада Велике Британије већ до децембра 1981. испунила све захтеве терориста, осим што је избегнута употреба израза специјални статус.

Самоубилачки тероризам – дефиниција

Око дефиниције самоубилачког тероризма постоје неслагања. Наиме, питање је да ли треба сматрати самоубилачким тероризмом акцију у којој терориста зна да има мало шанси да преживи или само акције у којима не постоји никаква шанса да преживи. Према Ами Педазуру, на пример, обе категорије се убрајају у самоубилачки тероризам, док је савремени феномен бомбаша самоубица његова поткатегорија. Међутим, постоји велика разлика између ризиковања и добровољног прихватања радње која ће са сигурношћу резултирати смрћу актера.⁶² Иако су припадници Црвених бригада и ИРА себи одузели животе и свесно се изгладњивали до смрти због својих политичких циљева, такви примери се не могу сматрати самоубилачким тероризмом. Питање је и колико се може сматрати самоубилачким терористичким нападом и напад у којем постоји минимална шанса да извршилац остане жив.

Под самоубилачким тероризмом подразумева се извођење операције која не може да буде успешна без смрти извршиоца а он или она су тога унапред свесни.⁶³ Генерално, самоубилачки тероризам је феномен чији је циљ доношење физичких повреда другима, док је смрт особе која извршава самоубиство само средство за постизање циља.⁶⁴

Иако је у данашње време прва асоцијација када је реч о самоубилачком тероризму исламистички тероризам и терористичке организације попут Ал-Каиде (*Al-Qaeda*), Хамаса (*Hamas*), и Хезболаха (*Hizballah*), самоубилачки тероризам није својствен само једној религији, једном народу, држави или континенту. Самоубиство у савременом свету користе различите религијске групе, укључујући муслиманске (сунитске и шитске), хришћанске и јеврејске као и секу-

⁶¹ Мирко Биланчић, *Сјеверна Ирска између рата и мира*, „Golden Marketing“ – „Техничка књига“, Загреб, 2005, стр. 342.

⁶² Ami Pedahzur, *исто*, стр. 6.

⁶³ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks*, исто.

⁶⁴ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 6.

ларне организације, али и многе друге групе и организације у различитим деловима света. Између осталих, терористичке групе које користе самоубилачке нападе осим горе наведених јесу: Палестински исламски дихад, Бригаду мученика ал-Акса, Ал-Ансар мудахедини из Чеченије, Египатски исламски дихад, Лакшар-е-Таиба из Пакистана (Кашмир), Оружана исламска група из Алжира, Барбар Калса интернешнал из Индије, Радничка партија Курдистана из Турске, „Тамилски тигрови“ из Шри Ланке.⁶⁵

О самоубиству нарочито позитивно размишљају „Тамилских тигрови“, чији су извршиоци самоубилачких терористичких аката најчешће тинејџери, који своју велику посвећеност групи доказују ношењем цијанида. Јачи фаталистички став испољавају палестински терористи самоубице, који сматрају да ће свакако једног дана окончати живот насилном смрћу. Због тога се одлучују за самоубилачки терористички напад верујући да дају живот ради остварења исправног циља. Чак и неке породице тих самоубица, међу којима већину чине млади, старости између деветнаест и двадесет и две године, а у последње време и жене, прихватају самоубилачки чин као херојски. Међутим, постоје и породице које се томе супротстављају и јавно осуђују вође и људе који су одговорни за регрутовање и обуку у тим терористичким организацијама.

Асасини

Асасински покрет, који су његови чланови назвали „Нова пропаганда“ и који многи савремени научници сматрају претечом самоубилачког тероризма, започео је Ал-Хасан ибн ас-Сабах (*Al-Hasan ibn as-Sabbah*), за ког се претпоставља да је био Персијанац из Туса. Као млад човек упознао се са батинитским⁶⁶ системом и након што је провео годину и по у Египту, вратио се у своју домовину као фатимидски мисионар. Ту је 1090. године освојио јаку брдску тврђаву Аламут. Њен стратешки положај налазио се на висини од 10.200 стопа и на неприступачном терену, а то је био најкраћи пут између каспијске и персијске висоравни. Заузимање тог положаја било је први историјски догађај у животу Ибн ас-Сабаха и његовог реда.⁶⁷

⁶⁵ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks*, исто.

⁶⁶ Секта исмаилија је из својих скровитих места слала мисионаре који су крстарили по читавом исламском свету проповедајући науку познату под именом батин. Према њима, *Куран* треба тумачити као алегирију: до спољашње истине се може доћи откривањем унутрашњег значења. Очекивали су брз повратак Исмаила као Махдија. За приступање секти било је потребно седам етапа, које подсећају на данашње слободно зидарство. Захваљујући тој секти у Тунису и Египту је на власт дошла династија Фатимида (Филип Хити, *Историја Арапа*, „Веселин Маслеша“ 1983, стр. 402–403).

⁶⁷ *Исто*, стр. 405.

Из Аламута је Ибн ас-Сабах са својим следбеницима изводио изненадне пљачкашке походе. Осим тога, користили су бодаж и створили од потајног убиства праву вештину. Њихова тајна организација, заснована на исмаилитским обрасцима, развила је неку врсту агностицизма, који је био срачунат на то да ослободи новог члана окова науке. Она га је учила да је Пророк непотребан и подстицала да не верује ни у шта и да се не боји ничега. Већ крајем 11. века Асасини су успели да се учврсте у Сирији, где су освојили многа важнија утврђења. Тек пошто су Монголи 1260. године заузели најбитније асасинско утврђење у Сирији – Масаду, мамелучки султан Бајбарс успео је да им 1272. године зада смртни ударац. Од тада су асасини раштркани по северној Сирији, Персији, Оману, Занзибару и, нарочито, у Индији, где су познатији под називом *khojas* или *mawlas*.⁶⁸ Асасини су прави претходници многих савремених тзв. исламистичких терориста, од којих неки то и наглашавају. Назив *Assasin (Hashishiyya)*, који значи живаца хашиша, дали су им њихови муслимански непријатељи. Они су себе сами називали фидајинима, од арапске речи *fida iyan* – онај који је спреман да свој живот жртвује за циљ.⁶⁹

Гледано уназад, утицај асасина је био мали: они нису направили никакве значајне промене изван својих планинских утврђења, нити су проузроковали неке значајне промене у муслиманском начину мишљења и пракси. Иако су Монголи окупирали Алмут 1270. године, асасини су још пре тога престали да буду значајна сила. Најважнији њихов допринос је стратегија терориста који се прерушавају – *taqfir*, у побожне емисаре, али су заправо у самоубилачкој мисији, у замену за оно што им је загарантовано – задовољство у рају.⁷⁰ Своје припаднике су припремали за смрт приликом извођења напада намерно тражећи мучеништво. Асасини су себи обезбедили публицитет нападима на познате званичнике на јавним местима, најчешће током верских празника и пред много сведока. Њихово поштовање мучеништва ради убијања често се наводи као историјска претеча за неке самоубилачке нападе данашње исламистичке терористичке организације.⁷¹

Након пораза асасина, тај термин је једно време био ван употребе, али се поново појавио у Ирану, у групи званој Фидајан ислам (*Fida iyan-i Islam*) – политичко-религиозној терористичкој групи која је од 1943. до 1955. извела неколико политичких убиства. Тај термин је поново оживело милитантно крило Палестинске ослободилачке

⁶⁸ Исто, стр. 405–406.

⁶⁹ Lewis Bernard, *Криза ислама, свети рат и световни терор*, „Чаробна књига“, Београд, 2004, стр.140.

⁷⁰ Walter Laqueur, *The New Terrorism, Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Phoenix Press, London, 2002, p.11.

⁷¹ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks*, исто.

организације.⁷² Иако нису имали велики утицај на муслимански начин мишљења и учења, кампање асасина су имале велики стратегијски утицај на целу област јер су успешно сејали страх и анархију и подривали стабилност сунитског режима.⁷³

На три одвојене локације у југоисточној Азији локални антиколо-нијални покрети отпора исмаилита, инспирисани асасинским покретом, супротставили су се колонизаторима извођењем самоубилачких напада. То се догодило у југозападној Индији, на Филипинима и Северној Суматри у Индонезији. Муслимани у тим регионима примењивали су самоубилачки цихад усмерен на кажњавање и застрашивање европских колонијалних сила. Пре извођења напада спровођени су религиозни ритуали а извршиоци су стремили херојском статусу мученика и извршавали убиства као религиозне чинове у интересу своје заједнице. У сваком случају, самоубилачки напади су уследили након периода неуспешне борбе против војно надмоћнијих Европљана – самоубилачки цихад схваћен је као средство очајничког супротстављања.⁷⁴

Током шпанске владавине на Филипинима припадници муслиманских племена су у борби против хришћанске експанзије, примењивали метод борбе који је био сличан методу асасина: користили су бодез и „нису деловали у систематском организационом оквиру већ су своју агресију испољавали самоиницијативно“,⁷⁵ често уз благослов породице или чак султана. По завршетку шпанске владавине, 1898. године, Американци су, када су преузели контролу над Филипинима, били суочени са истом тактиком борбе, што је на крају приморало да се повуку и дозволе делимичну аутономију у областима које су биле претежно насељене муслиманима. То је још једном указало на „значајну стратегијску предност ратника који је спреман да жртвује свој живот“⁷⁶ ради испуњења циља.

Модерни самоубилачки тероризам

Модерни самоубилачки тероризам започет је осамдесетих година прошлог века у Либану акцијама које је спроводио либански Хезболах. Током израелске инвазије у Либану осамдесетих година Хезболах је спровео успешне самоубилачке акције против израелских, француских и америчких снага које су резултирале њиховим повлачењем из Либана. По угледу на њих, Хамас је спроводио самоубилачке нападе на аутобусе ради прекидања мировног процеса. Нови елемент у те акције унели су „Тамилски тигрови“, који су, осим за убиства цивила и високих званич-

⁷² Bernard Lewis, *исто*, стр.140.

⁷³ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 9.

⁷⁴ CRS Report for Congress, *Terrorists and Suicide Attacks*, исто.

⁷⁵ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 10.

⁷⁶ *Исто*, стр. 10

ника „одговорни“ за убиство индијског премијера Гандија, 1991. године, и председника Шри Ланке Прамадаса, 1993. године.

За разлику од својих следбеника, асасини су користили само нож (не и оружје које се користи са даљине) и њихове жртве су увек били појединци – политичке, војне или религиозне вође. Асасин није очекивао или, како се чинило, чак није ни желео да преживи тај чин, за који је веровао да ће му обезбедити вечно блаженство, и он ни у којем случају не би починио самоубиство.⁷⁷ Данас је самоубилачки тероризам у порасту, за разлику од других облика тероризма, а још је значајнији је број жртава које су резултат такве тактике. Наиме, од 1980. до 2003. године самоубилачки напади су чинили 3 одсто укупних терористичких инцидената. Међутим, проузроковали су 48 одсто жртава, па је просечан самоубилачки напад постао дванаест пута смртоноснији него друге форме тероризма, чак и ако се не рачунају жртве напада од 11. септембра.⁷⁸

Према до сада најобимнијем истраживању самоубилачког тероризма, које је спровео Роберт Пајп у периоду од 1980. до краја 2003. године у свету је изведено 315 самоубилачких терористичких напада.⁷⁹ Такође, истраживање је показало да самоубилачки тероризам и ислам, или било која друга религија, немају много заједничког. Самоубилачком тероризму се не прибегава ради остварења религијских циљева, али религија може да послужи за његово оправдање или регрутовање актера. Примарни циљ таквих аката је политичке природе и везан је за снажне националистичке интересе. Наиме, у том периоду припадници секуларне марксистичко-лењинистичке организације „Тамилских тигрова“ извели су много више напада него Хамас. Чак и међу муслиманским терористичким групама секуларне групе су извеле више од трећине самоубилачких напада.⁸⁰

У својој студији Пајп тврди да „сви самоубилачки напади имају један заједнички специфичан секуларни и стратешки циљ: да приморају модерне демократске земље да повуку своје војне снаге са територије коју терористи сматрају својом домовином“.⁸¹ Међутим, такав став се може критиковати због тога што су у периоду на који се односи његова студија мете самоубилачких напада биле Сједињене Државе, Француска, Индија, Израел, Русија, Шри Ланка и Турска, а неке од тих земаља тешко да се могу сматрати демократским земљама. Међутим, бројни самоубилачки напади са којима се свакодневно суочава Ирак потврђују Пајпову тврдњу да се самоубилачки терористички напади у већини случајева јављају као делови организованих кампа-

⁷⁷ Luis Bernard, *исто*, стр. 141.

⁷⁸ Robert A. Pape, *Dying to Win, The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, Random House, New York, 2005, p. 28.

⁷⁹ *Исто*, стр. 15.

⁸⁰ *Исто*, стр. 16.

⁸¹ *Исто*, стр. 4.

ња, и то као одговор на окупацију или присуство страних оружаних снага на територијама које терористи сматрају својом домовином. Ал Каидина кампања није изузетак, јер је њен циљ протеривање америчких војних снага из Персијског залива. Међутим, чињеница да ли је земља мета самоубилачког тероризма демократска или није нема значаја барем кад је о том типу тероризма реч. Самоубилачки тероризам је тактика коју организација примењује када су се све друге могућности показале као неуспешне.

До сада је девет различитих сукоба резултирало низом самоубилачких напада: америчка и француска окупација Либана, израелска окупација Западне обале и Појаса Газе, нерегулисани статус Тамила у Шри Ланки, статус Курда у Турској, чеченске тежње за отцепљењем од Русије, проблем Кашмира и Пенџаба са Индијом, присуство америчких снага у Персијском заливу и америчка окупација Ирака.

За све терористичке организације које су за своју тактику одабрале самоубилачки тероризам значајно је да су слабије од својих противника, па је избор такве тактике за постизање политичког циља логичан и рационалан. Друга заједничка црта свим тим организацијама јесте да имају подршку јавног мњења за примену такве тактике и да се одлучују за самоубилачки тероризам тек кад су сигурне да имају подршку јавности. Самоубилачки напади нису произвољни, већ су део шире организоване кампање која се спроводи ради остварења одређеног политичког циља. Методе самоубилачких напада могу да буду привредне или политичке, војне или цивилне методе, али у свим случајевима примарни задатак терориста није уништење одређене методе, већ доказивање супротстављеном друштву да је рањиво и да ће бити више таквих напада у будућности.⁸²

Истраживања самоубилачких напада указују на то да су терористички оперативци већином психолошки нормалне особе, и да су напади увек унапред осмишљени. Постоје примери присиле или обмане⁸³ у регрутовању самоубица и/или обављању задатака, али већина извршилаца је свесно своје опасне судбине, као и судбине својих жртава.⁸⁴

Самоубилачки тероризам је савршено оружје

Терористи самоубице су рационалне, нормалне особе, и „њихова личност и психолошке црте имају само секундарну улогу у стварању терористе самоубице“.⁸⁵ Регрути који показују знакове патолошког

⁸² Исто, стр. 30.

⁸³ Палестински терористи су 16. марта 2004. на превару навели четрнаестогодишњег палестинског дечака *Abdullah Qurana* да у својој школској торби понесе на контролни пункт бомбу тешку 13 фунти. Напад је осујећен јер због техничке грешке није дошло до активирања експлозива. Током испитивања је утврђено да дечак није знао шта носи у торби.

⁸⁴ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks*, исто.

⁸⁵ Ами Педехзур, исто, стр. 124.

понашања одмах се одстрањују због безбедности организације. Њима се не верује да ће пратити наредбе и могу да угрозе операцију или опстанак целе терористичке ћелије. У појединим студијама могу се пронаћи и тврдње да су бомбаши самоубице аутодеструктивне личности будући да кроз понашање рефлектује личност.⁸⁶ Њихово самоубиство делује као аутодеструктивни чин због чињенице да у напад улазе свесни да ће их то коштати живота. Међутим, самоубиство само по себи није циљ терористе самоубице. Чак ни смрт или уништење одабране мете није крајњи циљ. Када је реч о избору мете, иако изгледа случајан, у ствари увек има неко значење. Дакле, по правилу, не може да буде сасвим случајан. Кад је циљ изазивање страха, треба погодити онога с ким се може идентификовати шира група која треба да се застраши или чије деловање треба да се паралише. Уколико је циљ придобијање подршке, треба наћи жртву чија ће смрт изазвати осећање задовољства и охрабрење.⁸⁷ Тачно је да тероризам карактерише извесна произвољност у избору жртава, али она није потпуна. Жртва терористичког акта није особа на чије се понашање жели утицати, већ је то неко други, од чијег деловања терориста очекује резултат. Циљ је да се пренесе порука припадницима исте етничке, националне или политичке групе којој припада и мета, као и политичком естаблишменту који може да се идентификује с метом напада, и да се приморају на испуњење политичких захтева терористичке групе. Агресија терористе самоубице, дакле, није усмерена само на директну мету напада него и на један шири круг који се може идентификовати са том метом.

Самоубиство је савршено оружје из више разлога. Наиме, за такву тактику није потребно организовање извлачења починиоца, па је самим тим акција јефтинија, изазива масовне жртве, наноси велику материјалну штету, готово стопостотно погађа циљ јер терориста може да бира време акције, може довољно да се приближи жртви за успешно обављање задатка, нема опасности да ће починилац бити заробљен и одати организаторе, и оставља снажан психолошки ефекат на јавност и медије. Терористички акт тежи да привуче пажњу која је за терористу од основног значаја. Треба имати у обзир чињеницу да „међу психолошким реакцијама које се желе тероризмом изазвати важно место заузима осећање неизвесности и пометње код 'неутралне' публике“,⁸⁸ а таква реакција ће се најлакше изазвати самоубилачким нападом, који привлачи велику пажњу јавности и медија. Медији извештавају о самоубици, његовом пореклу, личном животу... Осим тога, шокантна природа напада и велики број жртава привлаче вели-

⁸⁶ Research Report for the Danish Ministry of Justice „Profiling Islamic Suicide Terrorists“, November 2003. www.jm.dk/image.asp?page=image&objno=71157 –.

⁸⁷ Др Војин Димитријевић, *Појам тероризма*, АПФ, 5/1988, стр. 531.

⁸⁸ *Исто*, стр. 532–534.

ку пажњу и понекад су довољни да организација стекне популарност и доспе у средиште интересовања јавности. Глорификовање нападача, песме које се о њему певају, штампање летака са његовим ликом доприносе привлачењу пажње потенцијалних регрута. Такође, већи број жртава узрокује и веће психичке и психолошке последице по земљу или заједницу која је мета, нарочито у демократским државама, и повећава вероватноћу да ће влада бити приморана да одговори,⁸⁹ а без обзира на то какав је тај одговор, он ће ићи у прилог терористима.⁹⁰ Уступак владе може допринети постављању циља терористичке организације и дати јој психолошку предност у односу на моћнијег непријатеља; освета може проузроковати међународну осуду и повећати број потенцијалне групе регрута организације. Уколико је група у значајно неповољнијем борбеном положају то може да буде управо оно на шта рачуна. Али, група може да изазове и одређенију реакцију, попут ометања преговора у израелско-палестинском процесу, на пример.⁹¹

Самоубилачким нападима су палестинске групе Хамас и Исламски джихад обезбедиле политичку предност у односу на остале групе. Те групе су стекле велику предност и захваљујући видео-снимцима на којима „живи мученици“ уочи извођења самоубилачког напада стоје испред заставе и обележја групе којој припадају и објашњавају разлоге због којих су се одлучили на такав чин. Самоубилачки напади имају велику предност и када је реч о финансијским средствима. Наиме, организације добијају од спонзора велике новчане прилоге, а материјална средства потребна за један такав напад, према неким изворима, на пример у Израелу, коштају око 150 долара. Тако су, палестинске организације после самоубилачког напада који је извршила осамнаестогодишња девојка у супермаркету добиле 100 милиона долара од саудијских спонзора.⁹² Такође, новац се исплаћује и породицама тих мученика а добијају и друге друштвене бенефиције.

Мотивације за самоубилачке нападе не разликују се много од мотива за друге врсте тероризма, укључујући посвећеност циљу, личну озлојеђеност, бес, освету и одмазду због неправде. Религија, политика, етничка култура или идеологија не смеју се занемаривати када је реч о самоубилачком тероризму. На пример, у Палестини деца одрастају у друштву које слави и глорификује мучеништво, које се награђује рајем, славом, али и материјалном надокнадом породицама. Сматра се да све већи број група (Авганистан, Египат, Чеченија) које користе самоубилачки тероризам у последњој деценији симболизује повећани утицај радикалног исламизма. Међутим, традиција мучени-

⁸⁹ *CRS Report for Congress, Terrorists and Suicide Attacks, исто.*

⁹⁰ *Исто.*

⁹¹ *Исто.*

⁹² *Исто.*

штва је јака и у секуларним исламским друштвима, односно глорификација мучеништва ради добробити заједнице. Такав је случај и са припадницима националистичке групе Бригада мученика ал-Акса.

Док Ариел Мерари сматра да је према Диркемовој подели алтруистичког самоубиства најадекватнија категорија у коју би се сврстали терористи самоубице опционално алтруистичко самоубиство, Ами Педзахур мисли да је то ипак акутно алтруистичко самоубиство.⁹³ Међутим, осим у случају принуде, која је честа код „Тамилских тигрова“, може се рећи да су терористи самоубице пример алтруистичко-фаталистичког самоубиства, јер се у том чину сједињују и ексцесивни алтруизам, уз осећање дужности и части, и интегрисаност у групу, али и неприхватање ограничења, у том случају, најчешће, окупације територије коју терориста самоубица сматра својом домовином, непрестана опресија страних сила, и политичка и војна, као и осећање безнађа и очаја и веровање да будућност не доноси побољшање постојеће ситуације.

Организација има централну улогу у већини самоубилачких напада – од планирања, одабира оружја, оперативаца и мете до извођења таквих напада. Појединци често свој идентитет поистовећују са идентитетом групе. Међу савременим терористичким нападима занемарљив је број случајева иза којих не стоји организована група. Приликом одређивања циљева самоубилачких акција терористичке организације користе хладну логику.

Терористичке организације имају корист од смрти својих чланова, јер им обезбеђује дозу легитимности. Њихова смрт шаље поруку да нема повратка. Група глорификује такав чин и надахњује културу мучеништва, што је начин да инспирише и остале да се прикључе њеним редовима. Заправо, чак и пре него што изведе напад, самоубица је на више начина живи мученик. Ритуали у које је укључен осмишљени су тако да изгледа немогуће повлачење из напада и одустајање а да се, при том, не изгубе част и место у друштву.

Бројни су примери палестинских бомбаша самоубица који су се одлучили на такав чин да би осветили смрт члана своје породице. Мученик се након тога слави у породици, хвале га због тог дела и тако доприноси побољшању статуса породице. Да би оснажили културу мучеништва у појединим друштвима бомбаша самоубице се појављују на телевизији, и на постерима на окупираним територијама, а у школама у Палестини деци се говори да су мученици умрли херојском смрћу и да су морални пример будућим генерацијама. На тај начин се користе и јачају постојећи културни обрасци за легитимизацију самоубилачког тероризма.⁹⁴

⁹³ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 202.

⁹⁴ Research Report for the Danish Ministry of Justice „Profiling Islamic Suicide Terrorists“, *исто*.

Организације које регрутују и обучавају самоубице манипулишу њиховом склоношћу ка таквом чину да би им изазвали или појачали спремност за самоубилачко жртвовање. Осећај припадности групи је неопходна компонента. Организација се труди да међусобно зближи регруте, али да имају такав однос и са инструктором. Терористи самоубице су најчешће млади људи, у раним двадесетим годинама живота, а регрутују их и обучавају чак и раније. Родитељска и сродничка веза се често користи међу регрутима, инструкторима и вођама. Уз то, регрути су обично издвојени из своје породице и заједнице како би прошли обуку у тајности, у изолованим камповима, где су униформе и друге фенотипичке ознаке заједничке. На пример, међу „Децом Имама“, 1980. године у Ирану, млади момци и девојке су одабрани за мучеништво и послати у изоловани камп на обуку. Они више нису припадали својим породицама, додељена им је униформа и једни другима су се обраћали са браћо и сестре.⁹⁵ Исти образац користе и друге организације. Није случајно што се терористи самоубице често пореде са монасима или члановима религијских култова, или што организациона структура кампова терориста самоубица изгледа као војни камп.⁹⁶

Самоубилачки напади су понижавајући за популацију која је мета из више разлога. Сваки човек је мета и тешко да се такви напади могу спречити. Такође, терористи користе различите методе за повећање људске патње не само у тренутку експлозије него и у минутима, данима и годинама које ће уследити. Наиме, организатори терористичких напада у Израелу често су уз експлозив паковали или уграђивали у бомбу шрапнеле, шрафове, завртње, кугличне лежајеве и друго, које су дуго после напада жртве носиле у својим телима.

Кроз историју, самоубилачки тероризам није само резултат верског жара, било исламског, било неког другог. Марта Креншо један од водећих стручњака за тероризам, сматра да се стање свести бомбаша самоубице не разликује од стања свести тибетанских самоубица, ирских политичких затвореника који су спремни да умру штрајкујући глађу или одлучних терориста широм света који желе да преживе напад, али знају да су њихове шансе за то занемарљиве.⁹⁷ У сваком случају, „самоубилачки тероризам је политички феномен којим диригује организација“.⁹⁸ Психолошки профил и лична мотивација појединаца да изведу самоубилачки напад секундарни су како за разумевање тог феномена, тако и за борбу против њега. Самоубилачки тероризам је стратешка и рационална одлука терористичке организације и скоро

⁹⁵ Hektor N. Qirko, „Fictive Kin and Suicide Terrorism“, Science VOL 304, www.sciencemag.org. 2. април 2004.

⁹⁶ Исто.

⁹⁷ Самоубилачки тероризам, Разумни фанатици, <http://www.bhdani.co/arhiva/223/t22313.shtml>.

⁹⁸ Ami Pedahzur, исто, стр. 125.

увек се појављује у виду организованих кампања, а напади су унапред припремљени и добро испланирани.

Вишевековни морални принципи који се односе на жртвовање појединаца ради добробити друштва и колектива, дубоко су укоренење у човеково и свесно и несвесно, и не могу се избрисати преко ноћи, нити могу нестати услед научних достигнућа, индустријског напретка и развоја медицине. Они су човеков архетип који је постојао у прошлости, представља садашњост, а не може да га избрише ни будућност. Чиниоци који утичу на одлуку о самоубиству су бројни, а само један од њих је аутодеструкција. Наиме, самоубиство је резултат интеракције више чинилаца при чему се не смеју занемарити васпитање, социјални, културни и многи други чиниоци. У различитим културама и друштвима смрт се доживљава различито и на емоционалном и на рационалном нивоу. Уосталом, митско мишљење, које је вековима било укоренењено у људском друштву, и данас, без обзира на напредак људског друштва и науке, утиче на човеково размишљање и поимање смрти, те никако није карактеристично само за примитивне народе, поремећене личности или само један пол. Митско-магијска веровања су архетипи, који су усађени дубоко у сваком човеку, и без те спознаје се не може разумети ниједан тип суицида.

Савремена психијатријска истраживања су показала да су самоубице у већини случајева нормалне личности. Такви резултати су тешко прихватљиви за психијатрију и психологију, па већина научника сматра да у случају самоубиства увек постоји, већа или мања, емоционална криза, која служи као окидач и непосредни повод за суицид. Међутим, самоубиство може да буде у потпуности рационалан чин психички нормалних личности, и у том случају никако није само себи циљ.

Један од социјалних чинилаца за који се чини да утиче на стопу самоубиства јесте и *медијска покривеност самоубиства*.⁹⁹ У другим приликама средства и време извршења суицида изгледа да су под утицајем околности које привлаче пажњу у оквиру локалне заједнице или имају велики публицитет у новинама и на телевизији. Медији обезбеђују публицитет и спектакуларност, па се на тај начин самоубица обраћа јавности и, при том, плаћа највишу цену.

Закључак

Жеља за осветом је позната као једна од најјачих моћи која може да подстакне човека да почини застрашујући злочин.¹⁰⁰ Међутим, што се дубље улази у проблем самоубилачког тероризма јасно је да се тим аргументом разјашњава само део проблема, чије је објашњење свакако много сложеније. Тероризам и смрт јесу тесно повезани,¹⁰¹ али да

⁹⁹ Michael Gelder, Richard Mayou, Philip Cowen, *исто*, стр. 908.

¹⁰⁰ Ami Pedahzur, *исто*, стр. 4.

¹⁰¹ *Исто*, стр. 5.

бисмо објаснили свесно одузимање сопственог живота и истовремено усмеравање агресије ка другима морамо узети у обзир бројне факторе. Терористичке организације користе религију као средство за регрутацију и индоктринацију, али ниједна религија и религиозност појединца нису узрок појаве самоубилачког тероризма, осим у ретким случајевима. Наука ће тешко успети да да потпуне одговоре на многа питања, јер, без обзира на напредак форензичке психијатрије, психологије и свих других наука које се баве том облашћу, ниво очаја, фрустрације и безнађа у једном народу не може да се измери никаквим параметрима. Терористи јесу алтруисти, јер верују да се боре за добробит заједнице са којом се идентификују, а имају и дозу фатализма узроковану друштвеним и политичким ограничењима са којима се суочавају.

Терористи самоубице нису генерално ни импулсивни, ни луди. Њих организација пажљиво бира, а затим их уколико је потребно, подвргава индоктринацији. Будући да иза самоубилачког тероризма увек стоји организација, треба се усмерити на структуру и културу те организације, јер су терористи самоубице само инструмент у рукама организације и њених вођа, који од тих акција очекују добит или за себе лично, или за организацију. Када је реч о борби против самоубилачког тероризма, било би корисно имати профил терористе самоубице, али је много значајније схватити да то није борба против појединца, већ против организације. Та борба мора да се води и на политичком и на оперативном нивоу. Примена економских санкција може да доведе до смањења подршке јавности, па тиме и до прекида или, барем, смањења интензитета терористичких напада. Међутим, политичким мерама не морају да се постигну позитивни резултати, што се показало и у случају подршке коју су талибани пружали Бин Ладену упркос санкцијама и тешкој економској ситуацији.

Феномен самоубилачког тероризма се шири планетом, али се повећава и разноликост мета. С обзиром на то да је организација кључни елемент организовања самоубилачког и сваког другог тероризма, борба против те врсте тероризма треба да буде усмерена првенствено на борбу против лидера организација, сакупљање обавештајних података и смањење могућности регрутовања нових чланова. Без сумње, не постоји статистички образац на основу којег би се наговестио сегмент популације који може да привуче самоубилачки тероризам. Према досадашњим истраживањима, на то да ли ће неко постати бомбаш не зависи од старости, образовања, културе и степена религиозности, већ о личном осећају дубоког очајања. Ниво депресије и фрустрације једног народа или појединца није мерљив, а тешко може да се одреди и ниво њихове религиозности. Самоубилачки тероризам је увек последње средство које се примењује у борби против надмоћнијег непријатеља и увек се јавља као одговор на окупацију или прису-

ство страних оружаних снага на територији коју терориста самоубица сматра својом домовином.¹⁰²

Литература:

1. Alan Apter, Robert A. King, *Suicide in Children and Adolescents*, Cambridge University Press, 2003.
2. Џонатан Р. Вајт, *Тероризам*, „Aleksandria Press“, Београд, 2004.
3. Boaz Ganor, *The Counter-Terrorism Puzzle*, The Interdisciplinary Center for Herliziya Projects, 2005.
4. Rory McCarthy, *Sisters mothers, martyrs*, Guardian News, <http://www.guardian.co.uk/print,,329653040-103602,00.html>, приступљено 07.03. 2007.
5. *Self Destructive Behavior –Underlying Causes and Coping* <http://www.clarocet.com/encyclopedia/se-intro.htm>.
6. Жарко Требјешанин, *Мали лексикон психоаналитичких термина*, „Плато“, Београд, 1993.

¹⁰² Иако међународна заједница присуство страних оружаних снага у појединим земљама не признаје и не доживљава као окупацију, то није случај са терористичким организацијама. То правило се односи чак и на „Ал Каиду“ и њене подгрупе, чији је циљ повлачење америчких и британских оружаних снага из Саудијске Арабије и генерално са Блиског истока. Без обзира на то што терористичке организације делују ван граница територије коју сматрају својом окупираном домовином, повод је управо присуство страних оружаних снага на тој територији. Иако је, на пример, америчке и друге оружане снаге велики део Ирачана дочекао као ослободиоце, број самоубилачких напада које изводе, како секуларне, тако и религиозне терористичке групе показује да сада већина становника Ирака те оружане снаге доживљава као окупаторе, а у борби против оружаног надмоћнијег непријатеља најснажније оружје јесте – људски живот.